

ČÁST PRVNÍ

Civilní proces

1 POVINNÉ ZASTOUPENÍ ÚČASTNÍKŮ V CIVILNÍM SOUDNÍM ŘÍZENÍ PRIZMATEM SOUČASNÉ PRÁVNÍ ÚPRAVY A REKODIFIKAČNÍCH SNAH

Miroslav Sedláček³

1.1 Úvod

V podmínkách současné právní úpravy platí, že účastník řízení nemusí být v průběhu civilního řízení procesně zastoupen. Povinné zastoupení v řízení přitom u nás bylo historicky zavedeno již v roce 1895 (srov. § 27 c. ř. s.).⁴ Procesní strany musely být povinně zastoupeny advokátem před sborovými (tj. krajskými) soudy první stolice a přede všemi soudy vyšší stolice, s výjimkou řízení ve věcech manželských před soudem první stolice a některých jednotlivě určených procesních úkonů např. před soudem dožádaným anebo činným z příkazu.⁵ Povinné zastoupení se na našem území uplatňovalo jako pravidlo,⁶ a to až do konce roku 1950. Nejprve zák. č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví, (srov. § 39 zákona) zrušil povinné zastoupení pro řízení v prvním stupni,⁷ aby o dvě léta později přijatý občanský soudní řád č. 142/1950 Sb. odstranil povinné zastoupení zcela.

De lege lata není povinné zastoupení účastníků řízení věcí minulosti, ale uplatňuje se i dnes jako zvláštní procesní podmínka na straně účastníka, který podává dovolání jako mimořádný opravný prostředek (srov. § 241 o. s. ř.). Bez významu není ani úprava povinného zastoupení ve správním soudnictví pro řízení o kasační stížnosti (srov. § 105 odst. 2 s. ř. s.), a stejně tak v řízení před Ústavním soudem se

---

³ Právnická fakulta Univerzity Karlovy, Katedra občanského práva.

⁴ Srov. OTT, E. *Soustavný úvod ve studium nového řízení soudního*. I. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 208.

⁵ HORA, V. *Československé civilní právo procesní*. II. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, s. 52–53.

⁶ SEDLÁČEK, M. Povinné zastoupení účastníka sporného řízení a jeho perspektivy. In: VIČAROVÁ HEFNEROVÁ, H., MADLEŇÁKOVÁ, L. (eds.) *Kontroverzní názory v právu. Sborník z konference Olomoucké debaty mladých právníků 2015*. Praha: Leges, 2015, s. 189.

⁷ Podle § 39 odst. 1 zákona o zlidovění soudnictví platilo: „V řízení před soudy první stolice nejsou strany (účastníci) povinny se dát zastupovat advokátem; nepřesahuje-li hodnota předmětu sporu 5 000 Kčs, je v pracovních sporech zastoupení advokátem vyloučeno. V odvolacím řízení musí strany být zastoupeny advokátem, v pracovních sporech však mohou být zaměstnanci zastoupeni i práva znalými zaměstnanci jednotné odborové organizace.“

účastník nebo vedlejší účastník může dát zastoupit pouze advokátem (§ 29 zákona o Ústavním soudu). Povinné zastoupení účastníků je upraveno rovněž v zahraničních právních úpravách. Kupříkladu v Německu se zastoupení v civilním soudním řízení uplatňuje před zemskými soudy (Landgerichte), vrchními zemskými soudy (Oberlandesgerichte) a Spolkovým soudním dvorem (Bundesgerichtshof); v řízení před obvodními soudy (Amtsgerichte) je pak zastoupení povinné v některých rodinných věcech (srov. § 78 dZPO).

Cílem úvodní kapitoly předkládané monografie je představit zastoupení jako prastarý právní institut v rovině povinného zastoupení účastníků civilního řízení, a to jak v historických souvislostech, tak z pohledu současné právní úpravy a úvah *de lege ferenda*.

1.2 Historický exkurs

Při pohledu zpět do minulosti civilního procesu a jeho právní úpravy se povinné zastoupení účastníků uplatňovalo v daleko širším rozsahu, než je tomu dnes. Především vývoj rakousko-uherské monarchie si na konci 19. století vyžádal rozsáhlou změnu právního řádu. Součástí procesní reformy se stal mj. zákon č. 113/1895 Sb. (c. ř. s.), který jako nástupce Josefínského soudního řádu pokračoval v nastolených tradicích. Povinné zastoupení podle prvního odstavce § 27 c. ř. s.⁸ platilo s určitými výjimkami pro řízení před sborovými (tj. krajskými) soudy první stolice a přede všemi soudy vyšší stolice.⁹ Z toho vyplývá, že vystupovat před soudem samostatně bez zastoupení advokátem bylo možné pouze v řízení, které v první stolici příslušelo okresnímu nebo tzv. městskému delegovanému okresnímu soudu. V této souvislosti je však třeba upozornit na věcnou příslušnost soudu odvíjející se od výše hodnoty předmětu sporu dle jurisdikční normy z roku 1895.¹⁰ V ní byla v § 49 stanovena horní hranice pro okresní soudy a okresní soudy obchodní na 15 000 Kč, a pokud byla tato hranice překročena, pak byly v prvním stupni příslušné sborové soudy první stolice, krajské soudy, krajské soudy obchodní, popřípadě obchodní senáty sborových soudů první stolice (srov. § 50 a 51 jurisdikční normy). V § 28 c. ř. s. byly také vymezeny tzv. právně kvalifikované osoby, u kterých se povinné zastoupení nevyžadovalo ani v první či vyšší stolici. Byli jimi advokáti, notáři, osoby způsobilé k vykonávání soudcovského úřadu a osoby u soudu zaměstnané.

Na právní řád měla v té době zásadní vliv celá řada historických a politických událostí. Byl to zejména vznik Česko-Slovenského státu, který si v roce 1918 vyžádal přijetí tzv. recepční normy.¹¹ První republika jejím prostřednictvím prozatímně

⁸ Advokátský proces jako *terminus technicus* v textu zákona.

⁹ OTT, E. *Soustavný úvod ve studium nového řízení soudního*. I. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 209.

¹⁰ Zákon č. 111/1895, ř. z., o vykonávání soudní moci a o příslušnosti řádných soudů v občanských věcech právních – jurisdikční norma.

¹¹ Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého.

převzala stávající právní řád tehdejšího Rakousko-Uherska (srov. čl. 2 recepční normy), tedy i již výše zmíněné procesní předpisy.¹² O unifikaci zdvojené právní úpravy procesního práva se v prvorepublikovém Československu pokoušelo k tomu určené ministerstvo, a především pak přední český procesualista Václav Hora. Byl to právě on, kdo důvody povinného zastoupení výstižně vyjadřoval: „*Odhodlává-li se zákon v některých případech nutiti strany k tomu, aby se daly zastupovat advokáty, vychází – a nesmí vycházeti – snad z toho, aby bylo zjednáno a zaručeno příslušníkům advokátního stavu jisté zaměstnání a pramen výživy, nýbrž činí tak proto, aby procesní látka, dříve než bude předložena soudu, byla právnicky promyšlena, odborně zpracována a uspořádána; to je i v zájmu stran, jež nejsou znalé práv, mají býti chráněny před možnou újmou, z této neznalosti jim hrozící, i v zájmu soudu, jemuž má býti práce ulehčena a odpovědnost zmenšena. Nucené zastoupení stran advokáty může ale působiti také značnou měrou k smírnému vyřešení věci a tím i k odvrácení sporů, jsou-li advokáti stran na výši svého povolání.*“¹³ I když byl zpracován vládní návrh civilního řádu soudního, který byl roku 1937 předložen Národnímu shromáždění, nepřinesl po obsahové stránce žádnou významnější změnu úpravy civilního procesu. Byly to zejména vážnoucí práce na připravované hmotněprávní kodifikaci a také nastalá situace mnichovského diktátu, které definitivně zabránily jeho dalšímu projednání.¹⁴ Podoba připravovaného civilního řádu soudního však neunikla veřejnosti, která jej označila za komentář předchozí právní úpravy, jež upravil pouze její nedostatky.¹⁵

Až přijetí zákona o zlidovění soudnictví na počátku roku 1949, jehož inspirací se stal sovětský procesní předpis,¹⁶ přineslo do civilního soudního řízení výrazné změny. Došlo k nahrazení třístupňové soudní soustavy pouze dvoustupňovou, k zavedení soudců z lidu, kteří se podíleli na rozhodování jako přísedící, jakož i ke zrušení povinného zastoupení v první instanci, které se napříště mělo nahradit všeobecnou poučovací povinností soudu. V řízení před soudy první stolice nebyly dle § 39 odst. 1 zákona strany (účastníci) povinny dát se zastupovat advokátem, avšak povinné zastoupení v první stolici se zcela nevyloučilo (srov. vyloučení zastoupení advokátem v pracovních sporech, pokud hodnota předmětu sporu nepřesahuje 5 000 Kčs). Povinné zastoupení advokátem tak bylo stanoveno pro všechna druhoinstanční řízení s výjimkou pracovního sporu, kde mohl stranu zastupovat zaměstnanec odborové organizace s právním vzděláním. Náhradou za absentující povinné zastoupení se stala poučovací povinnost soudu.

Československý legislativní proces vedený pražskou a bratislavskou komisí pro jednotné civilní řízení započal roku 1949 připravovat nový civilní procesní kodex.¹⁷ Práce

¹² VOJÁČEK, L. *První československý zákon: pokus o opožděný komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018, s. 50.

¹³ HORA, V. *Československé civilní právo procesní*. II. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, s. 51.

¹⁴ SCHELLE, K., TAUCHEN, J. *Civilní kodexy*. 2. díl. Procesní předpisy. Ostrava: Key Publishing ve spolupráci s The European Society for History of Law, 2010, s. 19–20.

¹⁵ STŘELEČEK, T., NAVRÁTIL, P. Náhradní doručení v civilním sporu. *Právník*. 2018, roč. 157, č. 6, s. 503.

¹⁶ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 632–633.

¹⁷ *Ibidem*, s. 633.

vyústily o rok později, kdy vstoupil v platnost občanský soudní řád.¹⁸ Tento obsáhlý procesní předpis upravil všechny druhy civilního řízení, přičemž povinné zastoupení zcela odstranil. To bylo odůvodněno především ideologickými argumenty, které jsou z dnešního pohledu zcela nepřijatelné. Zrušení povinného zastoupení vyvolalo zároveň potřebu jinak zajistit to, aby nezastoupená a práva neznalá strana nepodlehla v řízení jenom proto, že ve skutečnosti není schopna v řízení smysluplně samostatně jednat.¹⁹ K zaručení nejen formální, ale také materiální rovnosti měla sloužit široce pojatá poučovací povinnost soudu (poskytování právních rad), nadto tehdy obsazeného především soudci z lidu, kteří měli hájit zájmy dělnické třídy.²⁰ Významnou změnou byla také účast veřejného prokurátora označovaného za tzv. strážce socialistického společenského zřízení.²¹

Následný vývoj práva, především po přijetí Ústavy v roce 1960,²² ve které byly nově zakotveny také odvětvové principy civilního procesu, vyústil v přesvědčení, že pro civilní soudní řízení se vyžaduje kodex stručný, který zjednoduší řízení co do pochopitelnosti i aplikovatelnosti procesních norem, což se však později ukázalo jako mylná představa.²³ Výsledkem bylo přijetí zák. č. 99/1963 Sb., který po četných novelizacích platí dodnes. Povinné zastoupení v jeho původním znění upraveno nebylo, v nastaveném trendu tak bylo pokračováno. Po listopadovém převratu v roce 1989 došlo ke změnám i v civilním právu procesním. Občanský soudní řád byl změněn zásadní novelou zák. č. 519/1991 Sb.,²⁴ na základě které došlo mj. k nahrazení stížnosti pro porušení zákona dovoláním jako mimořádným opravným prostředkem a k obnovení povinného zastoupení pro některá řízení (srov. dovolací řízení, § 241 o. s. ř.).

1.3 Současný stav právní úpravy

Platná právní úprava vyžaduje jako zvláštní procesní podmínku na straně účastníka, který dovolání podává, tzv. povinné zastoupení advokátem nebo notářem.²⁵ Notář může zastupovat dovolatele pouze pokud je to v souladu s omezením, která pro poskytování právní pomoci notáři upravuje notářský řád [srov. § 3 odst. 1 písm. a) notářského řádu].²⁶

Účel povinného zastoupení vyplývá z podstaty dovolacího řízení, které slouží k přezkoumání právních otázek, mnohdy mimořádně složitých. Na dovolatele

¹⁸ Zákon č. 142/1950 Sb., o řízení v občanských právních věcech.

¹⁹ LAVICKÝ, P., WINTEROVÁ, A., DOBROVOLNÁ, E., DVOŘÁK, B., PULKRÁBEK, Z. Věcný záměr civilního řádu soudního z pohledu advokacie. *Bulletin advokacie*. 2018, č. 1–2, s. 16.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ KUKLÍK, J. *Dějiny československého práva 1945–1989*. Praha: Auditorium, 2011, s. 375–378.

²² Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky.

²³ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 635.

²⁴ Srov. ZOULÍK, F., DVOŘÁK, B. K vývoji a perspektivám českého civilního procesu. *Právní fórum*. 2009, ročník 6, č. 1, s. 3.

²⁵ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 549.

²⁶ *Ibidem*.

jsou kladeny zvýšené nároky, jak po stránce splnění náležitostí předepsaných v § 241a odst. 2 o. s. ř., tak z hlediska precizního vymezení dovolacího důvodu (srov. § 241a odst. 1 a 3 o. s. ř.).²⁷ Povinným zastoupením se má zajistit, aby se dovolateli dostalo kvalifikované právní pomoci, aby dovolání vyhovělo zákonem stanoveným požadavkům, a aby dovolací soud mohl rozhodovat dostatečně efektivně bez nutnosti odstraňovat vady podání.²⁸ Lze přisvědčit Evě Dobrovolné, že „ačkoliv zákonodárce usiloval o to, aby byla kritéria přípustnosti dovolání v co nejvyšší možné míře transparentní, jasná, předvídatelná a efektivní, podle počtu odmítacích usnesení pro nevymezení důvodu přípustnosti dovolání, která byla vydána po účinnosti novely č. 404/2012 Sb. tomu tak bezesbytku není“.²⁹ I když nová právní úprava přinesla pro toto podání vyšší nároky, je zřejmé, že se zástupcům dovolatele velmi často nedaří dovolání sepsat tak, aby vyhovělo požadavkům zákona nebo nejsou s to odhadnout, zda má dovolání v dané věci šanci na úspěch.³⁰ Podnětnou se proto jeví myšlenka zavedení tzv. advokátů Nejvyššího soudu, kteří by se specializovali právě jen na dovolací řízení, čímž by byla zajištěna ještě vyšší míra ochrany dovolatele.

Součástí povinného zastoupení dovolatele advokátem či notářem je i požadavek, aby již samotné dovolání bylo sepsáno tímto zástupcem.³¹ Promítnutí tohoto principu do náležitostí dovolání znamená, že relevantní mohou být jen údaje učiněné povinným zástupcem dovolatele, a že tedy nelze přihlížet k tomu, co o náležitostech dovolání (co do rozsahu napadeného rozhodnutí a vymezení dovolacího důvodu) uvedl sám dovolatel.³² Již z toho lze usuzovat, že druhá strana v dovolacím řízení zastoupena být nemusí, když jediným procesním úkonem, který od ní zpravidla přichází v úvahu, je vyjádření k dovolání, které může sepsat sama.³³ Povinné zastoupení však není vyžadováno v některých taxativně vymezených případech, kde to není opodstatněné. Je tomu tak v případech vymezených v § 241 odst. 2 a 3 o. s. ř., tedy je-li dovolatelem fyzická osoba, která má právnické vzdělání,³⁴ je-li dovolatelem právnická osoba, stát, obec nebo vyšší územní samosprávný celek, jedná-li za ně osoba uvedená v § 21, 21a anebo v § 21b o. s. ř., která má právnické vzdělání, nebo je-li dovolatelem obec, kterou zastupuje stát podle § 26a o. s. ř.,

²⁷ VOJTEK, P. In: JIRSA, J. a kol. *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha IV. § 201–250 občanského soudního řádu*. 3. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 199.

²⁸ Srov. SEDLÁČEK, M. Procesní podání v doktríně civilního procesu. In: SEDLÁČEK, M., STŘELEČEK, T. a kol. *Právní jednání a procesní úkony. Vzájemné vztahy a nové aspekty*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 115–116.

²⁹ DOBROVOLNÁ, E. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Moderní civilní proces*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2014, s. 228.

³⁰ *Ibidem*, s. 229.

³¹ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 550.

³² ZAHRADNÍKOVÁ, R. a kol. *Civilní právo procesní*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, s. 328.

³³ Srov. VOJTEK, P. In: JIRSA, J. a kol. *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha IV. § 201–250 občanského soudního řádu*. 3. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 199.

³⁴ K historickému problému s právnickým vzděláním srov. usnesení NS ze dne 28. 1. 1999, sp. zn. 20 Cdo 1638/98.

jedná-li jménem státu za zastoupenou obec osoba uvedená v § 26a odst. 3 o. s. ř., která má právnické vzdělání.³⁵ To je dovolatel povinen soudu prokázat.

V procesněprávní doktríně, stejně jako v soudní praxi, však zůstává povaha povinného zastoupení sporná, neboť někdy je chápáno jako omezení procesní způsobilosti účastníka,³⁶ jindy jako zvláštní procesní podmínka.³⁷ Každopádně k povinnému zastoupení může dojít na základě plné moci,³⁸ na základě zákona zákonným zástupcem nebo opatrovníkem dovolatele, kteří jsou advokáti nebo notáři, popřípadě na základě rozhodnutí soudu (srov. § 30 o. s. ř.). Nedostatek odborného zastoupení je nedostatkem, který brání v pokračování řízení.³⁹ Dovolatel bude v takovém případě vyzván, aby si zvolil advokáta (notáře) a předložil soudu plnou moc včetně advokátem (notářem) sepsaného dovolání, případně aby doložil své právnické vzdělání. Výzva musí obsahovat poučení o procesních důsledcích neodstranění nedostatku povinného zastoupení.⁴⁰ Dřívější praxe spokojující se s tím, že advokát alespoň potvrdil, že se s obsahem dovolání ztotožňuje,⁴¹ je s účinností od 1. 1. 2013 prakticky vyloučena § 241a odst. 5 o. s. ř., podle něhož se nepřihlíží k obsahu dovolání podaného nezastoupeným účastníkem,⁴² jestliže takové dovolání nemá podle uvedeného pravidla procesně relevantní obsah, není se s čím ztotožnit.⁴³ Nevyhoví-li účastník výzvě soudu, bude dovolací řízení zastaveno (ve smyslu § 43 odst. 2, § 104 odst. 1 o. s. ř.).

1.4 Perspektivy budoucí právní úpravy

Věcný záměr civilního řádu soudního⁴⁴ navrhuje zavést pravidlo povinného zastoupení stran advokátem s výjimkou řízení před okresními soudy ve věcech, v nichž hodnota předmětu sporu nepřesahuje 50 000 Kč, a v řízení o stížnosti proti usnesení okresního soudu v takové věci.⁴⁵ Pro řízení o žalobě pro zmatečnost a na obnovu

³⁵ Např. ŠÍNOVÁ, R. In: ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces. Obecná část a sporné řízení*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 254.

³⁶ SEDLÁČEK, M. O stranách ve sporu. In: PSUTKA, J. (ed.) *Aktuální výzvy soukromého práva*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2020, s. 184–185.

³⁷ Srov. R 13/1993.

³⁸ Srov. nálezn Ústavního soudu ze dne 24. 4. 2008, sp. zn. II. ÚS 3035/07.

³⁹ STAVINOHOVÁ, J., LAVICKÝ, P. Sankece v civilním právu procesním. *Právní fórum*. 2008, roč. 5, č. 9, s. 369.

⁴⁰ Usnesení NS ze dne 9. 6. 2009, sp. zn. 26 Cdo 1176/2009.

⁴¹ Srov. usnesení NS ze dne 23. 9. 2010, sp. zn. 30 Cdo 2752/2010.

⁴² Opačně srov. ŠÍNOVÁ, R. In: ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces. Obecná část a sporné řízení*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 253–254; dále opačně rovněž WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 550.

⁴³ VOJTEK, P. In: JIRSA, J. a kol. *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha IV. § 201–250l občanského soudního řádu*. 3. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 201.

⁴⁴ K vytvoření věcného záměru civilního řádu soudního, který by měl nahradit současně nedostatečnou právní úpravu obsaženou v o. s. ř. byla Ministerstvem spravedlnosti vytvořena pracovní skupina pod vedením doc. JUDr. Petra Lavického, Ph.D., Brno, Masarykova univerzita, Právnická fakulta.

⁴⁵ LAVICKÝ, P., WINTEROVÁ, A., DOBROVOLNÁ, E., DVOŘÁK, B., PULKRÁBEK, Z. Věcný záměr civilního řádu soudního z pohledu advokacie. *Bulletin advokacie*. 2018, č. 1–2, s. 14.

řízení by povinné zastoupení mělo platit vždy, bez ohledu na hodnotu předmětu sporu.⁴⁶ Zavedení povinného zastoupení stran advokátem se v tomto světle jeví jako příhodné. Jsem zároveň přesvědčen, že s ohledem na potřebu rekodifikace civilního práva procesního bude otázku povinného zastoupení nutné ještě dále diskutovat,⁴⁷ přičemž výše uvedené představuje (jen) možná východiska než definitivní podobu pravidla, které by mělo být v budoucím civilním řádu soudním obsaženo.

Vzhledem k tendenci posilování procesní odpovědnosti stran za průběh řízení, stejně jako za jeho výsledek,⁴⁸ která je systematicky posilována od začátku 90. let minulého století, a která se projevila ve všech významných novelách o. s. ř.,⁴⁹ s sebou povinné zastoupení advokátem nese určité výhody. Na druhou stranu je třeba připustit, že náklady spojené s povinným zastoupením budou pro každou ze stran představovat vždy určitou finanční zátěž.

Předně se povinné zastoupení může pozitivně projevit již před zahájením soudního řízení při posuzování skutkové a právní stránky věci. Zejména pak při zvážení, zda je vůbec na místě řízení zahájit, či nikoliv (např. proto, že právní nárok, o němž se klient domníval, že mu náleží, vůbec nemá oporu v právním řádu, nebo proto, že důkazní situace nedává vyhlídky na úspěch apod.).⁵⁰ Odborná konzultace otázek skutkových, stejně jako právních, může vést ke smírnému vyřešení věci, jehož význam lze spatřovat jak v časově rychlém řešení, tak v šetření nákladů, které jsou s každým řízením spjaty. To nepochybně přispívá k odbřemenění soudů, které je společensky žádoucí.

Povinné zastoupení také významně ovlivňuje celkový charakter civilního řízení. Ve shodě s Alenou Mackovou „*vede zastoupení všech stran v řízení ke dvěma základním důsledkům: jedním z nich je vyrovnání právního postavení stran (rovnost zbraní), kvalitativně se však mění i průběh procesu, neboť se na něm podílejí osoby znalé práv (soudci a advokáti), které se právem zabývají jako svou profesí*“.⁵¹ Zaměřili-li se na průběh procesu, pak je to především znalost hmotněprávních norem, na které jsou v civilním soudním řízení kladeny ty nejvyšší nároky, neboť právě ony jsou

⁴⁶ Ibidem.

⁴⁷ Předmětem diskuse může být sama otázka, zda strana má být advokátem zastoupena nejen v opravných řízeních (odvolacím, dovolacím a s uvedenou výjimkou stížnostním), ale také v řízení před soudem prvního stupně, resp. ve kterých konkrétních řízeních by mělo být stanoveno povinné zastoupení.

⁴⁸ SEDLÁČEK, M. Pojetí účastnictví v nalézacím a vykonávacím (exekučním) řízení. In: DVOŘÁK, J. a kol. *Soukromé právo 21. století*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017, s. 414.

⁴⁹ Srov. zákon č. 519/1991 Sb. (§ 5 o. s. ř. – zákaz hmotněprávní poučovací povinnosti soudu, § 120 odst. 3 o. s. ř. – fikce pravdivosti nesporných tvrzení); dále zákon č. 171/1993 Sb. [§ 153a o. s. ř. – možnost uznání nároku, § 153b o. s. ř. – rozsudek pro zmeškání, § 153 odst. 1 o. s. ř. – zásada rozhodnutí na základě skutkového (nikoliv skutečného) stavu]; dále zákon č. 30/2000 Sb. (§ 114b o. s. ř. – kvalifikovaná výzva k vyjádření k žalobě a rozsudek pro uznání, § 205a o. s. ř. – zásada neúplně apelace); zákon č. 7/2009 Sb. (§ 114c odst. 5 o. s. ř. a 118b o. s. ř. – zákonná koncentrace řízení, a nová doručovací úprava).

⁵⁰ Srov. LAVICKÝ, P., WINTEROVÁ, A., DOBROVOLNÁ, E., DVOŘÁK, B., PULKRÁBEK, Z. Věcný záměr civilního řádu soudního z pohledu advokacie. *Bulletin advokacie*. 2018, č. 1–2, s. 16.

⁵¹ MACKOVÁ, A. *Právní pomoc advokátů a její dostupnost*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001, s. 159.

zdrojem vyvození správných skutkových tvrzení. V tomto ohledu by advokát měl být lépe schopen přednést skutkovou verzi a nabídnout důkazy k jejímu prokázání než odborně nezastoupený účastník řízení. Je třeba připomenout, že k zajištění efektivního soudního řízení se vyžaduje naplnění zejména dvou předpokladů.⁵² Za prvé je jím kvalitní příprava jednání ze strany soudu,⁵³ za druhé pak kvalitní příprava ze strany účastníků řízení, resp. jejich zástupců, jak po stránce skutkové, tak důkazní. Lze se domnívat, že v případě povinného zastoupení stran dochází k naplnění obou z uvedených předpokladů. Pokud bude účastník již od počátku řízení ve své činnosti postupovat procesně kvalitně a bude svým zástupcem doprovázen v celistvosti skutkové, důkazní i právní, dojde k mnohem větší míře obsažnosti tvrzení a důkazních návrhů. Jestliže bude zároveň schopen tato tvrzení a návrhy předložit soudu v adekvátním časovém horizontu, který je *de lege lata* ohraničen koncentrací řízení (srov. § 118b o. s. ř.), přinese to účastníkovi navíc i redukci nákladů řízení.⁵⁴ Povinné zastoupení z tohoto hlediska přispívá procesní ekonomii a ochraně zájmů účastníka.

Povinné zastoupení advokátem je nepochybně i nástrojem k vyrovnání právního postavení stran (rovnost zbraní).⁵⁵ Tím dochází k jisté profesionalizaci civilního procesu.⁵⁶ Za současného stavu právní úpravy se absence znalostí procesních práv a povinností nahrazuje poučovací povinností soudu (srov. § 5 o. s. ř.). Pokud má být poučení soudu skutečnou pomocí poskytovanou účastníkům řízení, musí být realizováno jak vzhledem ke konkrétním okolnostem každého případu, tak s ohledem na osobu účastníka.⁵⁷ Jiné bude poučení účastníka, z jehož dosavadních podání je zřejmé, že není seznámen ani se základními souvislostmi soudního řízení, jiného poučení by se naopak mělo dostat účastníkovi, který je zastoupen advokátem.⁵⁸ Je v souladu s právem na spravedlivý proces, aby byl účastník řízení civilním soudním řízením veden krok za krokem, a to za pomoci podrobných poučení o jeho procesních právech a povinnostech.⁵⁹ Současně by soud neměl účastníky poučovat o hmotném právu a měl by vycházet pouze z tvrzení a důkazů, které účastníci přednesli.⁶⁰

⁵² Např. ZOULÍK, F. *Soudy a soudnictví*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 152–153.

⁵³ Řízení má být zpravidla připraveno tak, aby bylo možno rozhodnout při jediném jednání (§ 114 a odst. 1 a 2 o. s. ř.).

⁵⁴ JURÁŠ, M. Advokátský proces na pozadí rekonstrukcí civilních kodexů. *Právní rozhledy*. 2012, č. 22, s. 792.

⁵⁵ Srov. LAVICKÝ, P., WINTEROVÁ, A., DOBROVOLNÁ, E., DVOŘÁK, B., PULKRÁBEK, Z. Věcný záměr civilního řádu soudního z pohledu advokacie. *Bulletin advokacie*. 2018, č. 1–2, s. 16.

⁵⁶ ZOULÍK, F. Rovnost stran a profesionalita v civilním procesu (K problematice tzv. advokátského procesu). *Bulletin advokacie*. 1999, č. 9, s. 7 a násl.

⁵⁷ HROMADA, M. *Poučovací povinnost v civilním procesu*. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 13.

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ JURÁŠ, M. Advokátský proces na pozadí rekonstrukcí civilních kodexů. *Právní rozhledy*. 2012, č. 22, s. 792.

⁶⁰ Srov. usnesení NS ze dne 19. 6. 2008, sp. zn. 21 Cdo 3676/2007.

De lege lata je poučovací povinnost předepsána pro všechny případy a účastníky bez rozlišení.⁶¹ Na příkladu poučovací povinnosti upravené v § 118b odst. 1 o. s. ř. nebo § 119a odst. 1 o. s. ř. je patrné, že poučení soudem má zpravidla jen upozornit na to, že se blíží doba, po které již nebude možné vykonat s úspěchem určitá procesní práva. Není zde činěno rozdílu v tom, zda účastníci jsou, či nejsou zastoupeni advokátem. Poučovací povinnost soudu je předmětem neustálých debat, jež však převážně vyúsťují v její kritiku.⁶² Zavedení povinného zastoupení by mohlo být ospravedlnitelným důvodem pro odstranění poučovací povinnosti soudu v její současné šíři a redukci na minimum. Ztotožňují se s Alenou Winterovou potud, že „vystupuje-li někdo v řízení jako zástupce účastníka, je jeho povinností znát právo a znát i relevantní soudní judikaturu a literaturu, využívat plně těchto znalostí ve prospěch zastoupeného účastníka a také za to všechno nést odpovědnost“.⁶³ Z tohoto pohledu tak není nutné, aby soud poučoval strany, jak v řízení postupovat, neboť od toho jsou zastoupeny advokáty coby osobami práva znalými.

Povinné zastoupení však nemůže být absolutní. Zejména nemůže mít místo tam, kde by nesplnilo svůj účel, jako u osob znalých práva, nebo v řízeních, v nichž to není pro jejich nižší závažnost, složitost nebo hodnotu předmětu sporu zapotřebí.⁶⁴ Stejně tak je kategorickým požadavkem, aby se povinné zastoupení nestalo překážkou přístupu k soudu pro nemajetné osoby, což je v moderním civilním procesu nepřijatelné.

1.5 Závěr

Povinné zastoupení účastníků v civilním soudním řízení se *de lege lata* uplatňuje pouze v dovolacím řízení (srov. § 241 o. s. ř.). Provedenou analýzou byly nastoleny historické souvislosti, podstata a význam zkoumané problematiky. Rozšíření povinného zastoupení i mimo řízení o dovolání se *de lege ferenda* jeví jako příhodné.

Otázkou zůstává rozsah povinného zastoupení. Tedy, zda účastník má být zastoupen nejen v opravných řízeních (bez ohledu na změnu právní úpravy), ale také v řízení před soudem prvního stupně. A pokud i v něm, pak ve kterých řízeních ano, a ve kterých to nemá smysl vyžadovat (např. pro nižší složitost nebo s ohledem na hodnotu předmětu sporu apod.). Je tak nutné počítat s tím, že z povinného zastoupení budou pochopitelně výjimky. Za racionální tak lze označit rozšíření povinného zastoupení bez diferenciací podle stupňů soudní soustavy s ohledem na hodnotu předmětu sporu, která může (relativně) jednoduše odrážet jeho náročnost [srov. *ratione valoris*

⁶¹ Opětovně SEDLÁČEK, M. Povinné zastoupení účastníka sporného řízení a jeho perspektivy. In: VIČAROVÁ HEFNEROVÁ, H., MADLEŇÁKOVÁ, L. (eds.) *Kontroverzní názory v právu. Sborník z konference Olomoucké debaty mladých právníků 2015*. Praha: Leges, 2015, s. 193.

⁶² Např. WINTEROVÁ, A. O nové pojetí civilního procesu. Praha: *AUC Iuridica*. 2004, č. 4, s. 29.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ LAVICKÝ, P., WINTEROVÁ, A., DOBROVOLNÁ, E., DVOŘÁK, B., PULKRÁBEK, Z. Věcný záměr civilního řádu soudního z pohledu advokacie. *Bulletin advokacie*. 2018, č. 1–2, s. 16.

v tzv. bagatelních sporech v § 202 odst. 2 o. s. ř., § 238 odst. 1 písm. c) o. s. ř.], k čemuž se přiklonila i rekodifikační komise. Inspirací pro tuto konstrukci je koneckonců rakouská právní úprava, která v § 27 öZPO předepisuje povinné zastoupení pro řízení před opravnými soudy, pro prvostupňové řízení před zemskými soudy, a je-li hodnota předmětu sporu vyšší než 5 000 eur, pak také pro prvostupňové spory před soudy okresními.⁶⁵

Zároveň však nelze opomíjet negativa zavedení formální profesionalizace procesu. Za všechny lze zmínit především výrazné navýšení nákladů řízení, neboť odměna advokáta za zastupování by byla již pravidelnou jejich součástí. Je kategorickým požadavkem, aby povinné zastoupení nepředstavovalo formální limit práva na soudní ochranu. Jsem však přesvědčen, že povinné zastoupení by neústavní omezení práva na přístup k soudu a k faktickému nastolení *denegatio iustitiae* nepředstavovalo.

---

⁶⁵ Ibidem.